

düzenlenmiştir. Birinci bölümde harf ve seslerin karakterleri ile imlâ, ikinci bölümde isim yapısı, ismin çeşitleri ve halleri, üçüncü bölümde zamirler, dördüncü bölümde fiiller ve bunların zaman ve şahıslara göre çekimleri, beşinci bölümde zarf, edat, bağlaç ve ünlemler, altıncı bölümde kelime grupları, yardımcı cümle ve çeşitleri, yedinci bölümde aruz vezni, özellikleri ve kalıpları ile kafiye ve seci yer almaktadır. Daha sonra okuma parçası olarak Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Envâr-ı Süheylî*'sinden bir hikâye ele alınıp karşılıklı bir sayfa Farsça'sı, bir sayfa -Alâeddin Ali Çelebi'nin *Hümâyunnâme* adıyla yaptığı çevirisinden- Türkçe'si verilmiş, arkasından bunların gereken yerleri için dipnotlarla gramer açıklamaları yapılmıştır. Eser bu hikâyenin İspanyolca çevirisiyle sona ermektedir. Avrupaî tarzda modern gramerciliğin ilk örneği olarak kabul edilen *Grammatica Turcica* içerdiği teorik bilgilerin azlığı, buna karşılık örneklerin çok oluşu ile dikkat çeker.

Latince-Türkçe sözlük, Türkçe-Latince sözlükteki Latince kelimeleri başa almak suretiyle meydana getirilmiştir. Meninski önsözde bu esere önceki sözlüğün bütün madde başı kelimelerinin alındığını, ayrıca yeni Latince ve karşılığı Türkçe kelimelerin ilâve edildiğini, yer yer yapılmış yanlışlıkların düzeltildiğini söyler. Bu tek ciltlik kitabın önceki sözlüğün madde başlarından daha fazlasını içerdiği halde hacimce ondan küçük olmasının sebebi, çeşitli ayrıntılardan vazgeçilerek âdeta asıl sözlüğün fihristi gibi hazırlanmış olmasıdır. Eser, Arap harfleriyle yazılan Türkçe kelimelerin okunuşlarını yazı ve konuşma dillerine göre ayrı ayrı transkripsiyon işaretli Latin harfleriyle verdiği için dildeki son yüzyıllarda meydana gelen ses değişikliklerini tesbit etmek mümkün olmakta ve sözlük özellikle bu açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Meninski'nin *Thesaurus Linguarum Orientalium* ana başlığı altında yirmi yılda hazırladığı bu çalışma ona hayatta iken bir kısmı bizzat Avusturya İmparatoru I. Leopold tarafından verilen şeref unvanları, yüksek pâyeli saray görevleri, ağır altın zincir-madalyonlar ve büyük para ödülleri kazandırmış, ölümünden sonra da kendisini özellikle XVIII ve XIX. yüzyıllarda Türkçe üzerine çalışan dilcilerin örnek aldıkları ilim adamı haline getirmiştir. Bu yüzyıllarda hazırlanan sözlük ve gramerlerin hemen hepsinin ana

kaynağı Meninski'nin çalışmalarıdır; hatıta bazılarının kelime hazinelerinin tamamı ondan alınmadır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Zieme, "Meninski Sözlüğünün Dili Üzerine", *XI. Türk Dil Kurultayı, Bildiriler*, Ankara 1966, s. 71-75; E. D. Petritsch, "Die Wiener Turkologie vom 16. bis zum 18. Jahrhundert", *Germano-Turcica. Zur Geschichte des Türkisch-Lernens in den deutschsprachigen Ländern*, Bamberg 1987, s. 25-40; S. Stachowski, "François à Meninski ve Thesaurus Linguarum Orientalium", *Thesaurus Linguarum Orientalium*, İstanbul 2000, I, s. XIII-XXII; Fr. Babinger, "Die türkischen Studien in Europa bis zum Auftreten Josef von Hammer-Purgstalls", *Wi*, VII (1919), s. 103-129; A. C. Schaendlinger, "Die Turkologie und Iranistik in Österreich", *Bustan*, IV/5, Wien 1963-64, s. 8-11.

MUHAMMET YELTEN

MENKUL

(المنقول)

Bir yerden başka bir yere taşınabilen şey anlamında İslâm hukuku terimi.

Sözlükte "bir şeyi bir yerden başka bir yere taşımak" anlamındaki nakl kökünden ism-i mef'ûl olan **menkûl** kelimesi *Mecelle*'de, "Bir yerden başka bir yere nakli mümkün olan şeydir" diye tanımlanır (md. 128). Buna göre para, hayvanlar, elbise, kitap, mobilya vb. eşya menkuldür.

Mallar, en esaslı özellikleri olan hareket ve taşınmaya konu olup olmamasına göre menkul ve gayri menkul (akar) şeklinde ikiye ayrılır (bk. MAL). Germen hukukundan etkilenen sistemlerde eşya hukukunun bel kemiğini oluşturan bu ayırımı da menkul mallarla gayri menkuller arasındaki en temel fark, menkuller için aynı hakların alenîliğini sağlayan ziyedliğin gayri menkuller açısından yetersiz görülmesi ve hakların alenîliği için gayri menkullerde başka sistemlere ihtiyaç duyulmasıdır. Türk-İsviçre hukukunda bu sistem tapu sicilidir. Tapu siciliyle bu alenîlik sağlandığı gibi gayri menkul mallar üzerindeki aynı hakkın iktisabı da yine tapu siciline kayıtlı olmaktadır. Menkuller açısından bu fonksiyonları ziyedlik sağlamaktadır (Saymen – Elbir, s. 125). İslâm hukukunda ise ziyedlik, menkullerdeki gibi gayri menkuller üzerindeki aynı hakların alenîliği açısından da yeterli görülmüş ve taşınmazlara has ayrı bir sistem getirilmemiştir (Serahsî, XV, 9). Bundan dolayı menkul ve gayri menkul ayrımı

mi belirtilen hukuk sistemlerine oranla İslâm hukukunda ikinci derecede önem taşır.

Menkul malların kapsamının tesbiti ilk planda fiziksel hareket kriteri esas alındığında kolay gibi görünse de fıkıh doktrinleri her zaman bu kriterlere bağlı kalmaz. Bu sebeple ilgili hukukî işlemin ya da olayın özelliğine göre menkulün kapsamı genişleyip daralabilir. Menkulün kapsamında değişken olan bu alan esas itibarıyla inşa edilmiş yapılar ve ağaçlarla ilgilidir. Türk-İsviçre hukukunda kabul edildiği şekliyle "mütemmim cüz" ilkesi fıkıhta benimsenmediğinden bir arazi üzerinde o araziye bağlı bulunan bina ve ağaçlar üst hakkı gibi yöntemlerle toprak mâlikinin dışında bir kimseye ait olabilmektedir (a.g.e., XV, 29-32; Ebül'ulâ Mardin, s. 8-10). Bundan dolayı özellikle Hanefî doktrininde en açık şekilde vurgulandığı gibi bina ve ağaçların araziden ayrılması ve başka bir yere nakledilmesi bu işlem bina ve ağaçlara zarar verse dahi mümkün görülmektedir. Hanefîler'de gayri menkul ya da akar lafzı kullanıldığında ilk akla gelen şey üzerinde bina bulunsun bulunmasın araziler olup (İbn Âbidîn, IV, 361) menkuller bunun dışındaki eşyalardır. Bu ilke doğrultusunda Hanefî doktrininde bina ve ağaçlara iki açıdan bakılır. Eğer bunlar belirli bir hukukî olay yönünden arazi ile birlikte düşünülüyorsa akar, arazi mâlikine ait olmamaları gibi bir sebeple araziden ayrı değerlendiriliyorsa menkul hükmündedir (a.g.e., IV, 365; Ali Haydar, I, 230; III, 127).

Mâlikî doktrininde bina gibi ağaçlar ve arazide bulunan diğer ekili ve dikili şeyler de gayri menkul niteliğindedir. Çünkü bunların özüne zarar vermeden taşınmaları mümkün olmadığından zarar görmemeleri ve niteliklerini yitirmemeleri için gayri menkul mal sayılmaları gereklidir (Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, III, 148-149). Nitekim Mâlikîler'in akar tanımı her zaman arazi, bina ve ağaçları içerir (Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, VI, 164, 168). Şâfiî doktrininde akar tanımına kural olarak arazi ve arazideki ağaç ve binalar da girmekte birlikte özellikle şüf'a hakkı konusunda (Kalyûbî, III, 144) ve vakıf arazisi üzerinde uzun süreli kiralama (hikr) gibi yöntemlerle sahip olunan bina ve ağaçlar menkul kabul edilir (Şemseddin er-Remlî, V, 196). Yine Şâfiîler'e göre ziyedlik hükümleri bakımından bina akar niteliğindedir (Kalyûbî, II, 268).

İslâm hukukunda menkul ve gayri menkul mallar arasında hüküm yönünden çok esaslı farklılıklar söz konusu değildir (Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, III, 163). Aradaki hüküm farkları temelde akara dair bazı özelliklerin menkullerde olmasıyla ilgilidir. Gayri menkuller bilhassa tarım toplumlarında en sağlam geçim vasıtası, üretim faktörü ve servet ölçüsü olduğundan (Saymen-Elbir, s. 292) menkul kıymetler rejiminin yaygınlık kazandığı son zamanlara kadar menkullerden daha değerli kabul edilmiştir. Diğer taraftan gayri menkullerin süreklilik özelliğine karşılık menkul malların ömrü genellikle kısadır. Şüf'a ve irtifak hakkı ile komşuluk hukuku gayri menkullere hastır. Menkullerin hirsızlık ve telef olma gibi sebeplerle mâlikinin elinden çıkması ihtimali daha yüksektir. Menkul mallar kesin sınırlarla birbirinden ayrıldığı halde gayri menkuller genelde böyle değildir. Bundan dolayı taşınmaz mülkiyetine oranla menkul mülkiyeti konusu daha basit ve yalındır. Menkul ve gayri menkul arasındaki bu temel farklılıklar fikhî hükümler bakımından başlıca şu sonuçları doğurmuştur: 1. Menkul ve gayri menkul mallar üzerindeki aynı hakların aleniliği zilyedlikle sağlanmakla birlikte menkul malların kabzi ve üzerinde zilyedlik tesisi gayri menkullerden farklıdır. Buna göre bir satım ya da hibe işleminde menkul malın kabzedilmesi o malın nakliyle olmaktadır (Zekeriyâ el-Ensârî, II, 85). Gayri menkulün kabzi ise malın alıcının istifadesine hazır olarak sunulmasıyla (tahliye): Evin kapısını açmak, anahtarı teslim etmek gibi (İbn Kudâme, IV, 90, 218). Menkullerle gayri menkullerde zilyedliğin tesisi de birbirinden farklıdır. Ni-za konusu bir malda kimin zilyed olduğu o malın menkul ya da gayri menkul olması durumunda farklı kriterlerle belirlenir (Ali Haydar, IV, 373). Buna göre menkullerde bir malı bilfiil elinde bulunduran zilyed sayılır, ayrıca zilyedliğin ispatı istenmez (Osman b. Ali ez-Zeylaî, VI, 222; Ali Haydar, IV, 375). Gayri menkullerde ise Hanefî doktrininde akarı elinde bulunduyor olmak yeterli bir delil sayılmayıp akar üzerinde mâliklerin mallarında tasarruf ettiği şekilde tasarrufta bulunma şartı vardır. Tarlayı ekip biçmek, evde oturmak, arsada bina yapmak gibi. 2. Şüf'a hakkı gayri menkuller için geçerlidir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise bina ve ağaçlar araziye bağlı olarak şüf'a konusu olabilir. Araziden ayrı müstakil satılan inşaat, ağaç, ekinler vb. üst haklarıyla birlik-

te satılsa bile burada menkul hükmünde oldukları için tek başlarına şüf'a söz konusu olmaz (Nevevî, V, 69). Bunlar üst hakıyla satılmaları sebebiyle akar niteliği ve hükmü kazanmaz (Ali Haydar, III, 148). Mâlikî doktrininde ağaç ve bina akar sayıldığı için tek başına satılsa bile bunlarda şüf'a gerçekleşir. Ağaçlar eğer aşılanmıyorsa meyveleri Şâfiî mezhebine göre menkul hükmündedir; Hanefî, Hanbelî ve Mâlikîler'de ise bina ve ağaç gibi araziye bağlı olarak düşünülduğünde gayri menkul hükmünde olabilmektedir (İbn Kudâme, V, 180). 3. Bey' bi'l-vefâ Hanefîler'de, sonraki âlimlerin istihšana dayanarak verdikleri bir hükümlerle akarlarda meşrû kabul edilmekle birlikte tercih edilen görüşe göre menkullerde câiz görülmemiştir (Ali Haydar, I, 224). 4. Hanefî doktrininde vakıf işlemi akara has olup menkullerin vakfedilmesi istisnâî durumlar hariç mümkün değildir (İbn Âbidîn, IV, 363-365). Hanefîler'in dışındaki üç mezhepte ise menkul vakfedilebilir (Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, III, 147). Bu görüş farklılığı, vakfedilen malın süreklilik taşıması şartına karşılık menkul malların sınırlı bir ömrü olmasıyla ilgilidir. 5. Hanefîler'e göre müşteri satın aldığı menkul mal üzerinde onu teslim almadan satım akdi gibi hukukî bir işlemde bulunamaz; aynı mal gayri menkul ise bunu yapabilir (Mecelle, md. 253). Bu menkul malların helâk olma riski taşıması sebebiyledir. Zira teslim öncesi mebî helâk olduğunda satım sözleşmesi bâtil sayılacağı için burada garar bahis konusudur. Bazı haklar bu şekilde zayi olmaktadır (Ali Haydar, I, 409). Şâfiî doktrinini ise mebî akar olsun menkul olsun bu işleme cevaz vermez. 6. Menkul malın gasbı tartışmasız kabul edilmekteyken Ebû Yûsuf ve Ebû Hanîfe gayri menkulün gasba konu olamayacağı görüşündedir. Zira akarın nakli ve tahvili imkânsızdır. Fukahanın çoğunluğu ise akarın gasbını mümkün görür (İbn Kudâme, V, 140-141). Gasp hükümleri bakımından hâne, değirmen, dükkân vb. yapılar doğrudan akar hükmünde sayılmaktadır (Ali Haydar, II, 778). 7. Eksik ehliyetlilerin kanunî temsilcileri bunların menkul mallarını kolaylıkla satma yetkisine sahip oldukları halde gayri menkullerini sınırlı durumlarda ve ancak hâkimin izniyle satabilirler (a.g.e., I, 612-613; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, III, 162-165). Bunun sebebi, akarın sürekliliği dolayısıyla, satıldığı takdirde ele geçecek bedelden daha kolay bir şekilde korunacağıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "nkl" md.; Serahsî, *el-Meb-sût*, XI, 73; XV, 9, 29-32; Kâsânî, *Bedâ'î**, VII, 142, 256-257; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), IV, 90, 218; V, 140-141, 180; Nevevî, *Ravzatü't-ţâlibîn* (nşr. Züheyr eş-Şâviş), Beyrut 1985, V, 69; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1315, VI, 222; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me-ţâlib*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-kitâbî'l-İslâmî), II, 85, 478; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, V, 196; Kalyûbî, *Hâşiye 'alâ şerhi Minhâci't-ţâlibîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 268; III, 144; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), VI, 164, 168; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328, I, 463; III, 479; İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muhtâr* (Kahire), IV, 348, 361, 363-365; *Mecelle*, md. 128, 129, 253, 905, 909, 1017, 1019, 1020; Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 224, 230, 409, 612-613; II, 778; III, 127, 148; IV, 373-375; Ebû'lulâ Mardin, *Kat Mülkiyeti*, İstanbul 1948, s. 8-10; Ferit Hakkı Saymen – Halid Kemal Elbir, *Türk Eşya Hukuku*, İstanbul 1954, s. 125, 292; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi sevbihî'l-cedid*, Dimaşk 1968, III, 147-149, 162-165; M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999, s. 40, 351, 366, 406.

HASAN HACAK

MENNÂNİYYE

(bk. MANİHEİZM).

MENNÛBİYYE

(bk. ÂİŞE el-MENNÛBİYYE).

MENSE MÛSÂ

(ö. 738/1337)

Mali sultanı
(1312-1337).

Mali Sultanlığı'nın kurucusu Mârî Câtâ'nın (Suncâta Keyta) kardeşi Ebû Bekir'in (Manding Bori) oğlu veya torunudur. Yerli Mandingo dilinde "sultan" anlamına gelen "Mense" (Mensâ) unvanıyla tanınır. 712 (1312) yılında tahta çıkınca Mârî Câtâ'nın politikasını takip ederek ülkesinin sınırlarını genişletti. Gine Devleti'nden kalan toprakları ve Zagma bölgesini (Batı Tekrûr) ülkesine kattı. Songay Devleti'nin merkezi Gao'yu ele geçirdi ve Sultan Asibay'ın itaatini kabul edip iki oğlunu rehin olarak başşehirine götürdü (725/1325). Uzun süre direnen Tînbüktü'yü de aldı (729/1329). Böylece Nijer havzasında vergiye bağlanan Cenne Krallığı hariç bütün bölgeler, en geniş sınırlarına ve kuv-